

Archeologisch vooronderzoek Kerkdreef (Vichte, gem. Anzegem, prov. West-Vlaanderen)

Janiek De Gryse en Tom Boncquet

Ruben Willaert
restauratie & archeologie

Colofon

Ruben Willaert bvba

Auteur: Tom Boncquet, Janiek De Gryse

Foto's, tekeningen en plannen: Ruben Willaert bvba (tenzij anders vermeld)

Foto titelblad: <http://www.flickr.com/photos/erfgoed/3446083842/>

In opdracht van: Gemeente Anzegem

© Ruben Willaert bvba, Sijsele, mei 2011

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Prospectie	
Vergunningsnummer:	2011/122
Naam aanvrager:	De Gryse Janiek
Naam site:	Anzegem, Kerkdreef

Inhoud

1. Algemeen.....	4
1.1 Inleiding	4
1.2 Situering	5
1.3 Bodemkundige situering	6
2. Geschiedenis van Vichte.....	7
2.1 Historische situering.....	7
2.2 Historische schets.....	7
2.2.1 Inleiding	7
2.2.2 Het kasteel van Vichte	8
2.2.3 De kerk.....	11
2.3 Historische cartografie	13
2.3.1 Flandria Illustrata (1641-1645).....	13
2.3.2 Kabinetskaarten van Ferraris (1777)	14
2.3.3 Atlas der Buurtwegen (ca. 1841).....	15
2.3.4 Carte topographique de la Belgique (Vandermaelen, 1846-1854)	15
3. Methodologie	16
4. Resultaten.....	17
4.1 Proefput 1.....	17
4.2 Proefput 2.....	21
4.3 Proefput 3.....	25
4.4 Proefput 4.....	28
5. Besluit	31
6. Advies	32
7. Bijlage	33
7.1 Grondplan.....	33
8. Bibliografie.....	34

1. Algemeen

1.1 Inleiding

Naar aanleiding van een nieuwe riolering, die zal worden aangelegd ter hoogte van de Kerkdreef in Vichte, vond een archeologische prospectie plaats door middel van proefputten. Gezien de directe nabijheid van het kasteel van de heren van Vichte en de kerk van Sint-Stephanus en Sint-Theodoricus, wordt de kans op archeologische sporen hoog ingeschat.

Het te onderzoeken traject is ca. 80 meter lang en zal zo goed als zeker moeten worden opgegraven, zoals gesteld in de bijzondere voorwaarden. Het doel van het onderzoek is dan ook niet alleen het waarderen van eventueel aanwezige archeologische sporen, maar ook een inschatting maken van het uit te voeren definitief onderzoek. Op basis van de resultaten van de resultaten in het vooronderzoek zal een uitgewerkt plan van aanpak opgemaakt worden met een impactanalyse van de geplande werken op het bodemarchief.

De opdrachtgever van deze studie is Gemeente Anzegem, eigenaar van het terrein. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Ruben Willaert bvba en wordt geleid door Janiek De Gryse, bijgestaan door Tom Boncquet. De literatuurverkenning die aan de prospectie voorafgaat wordt verricht door Dagmar Germonprez. Ruimte en Erfgoed, vertegenwoordigd door Sam De Decker, zorgde voor de administratieve begeleiding van het project. De graafwerken gebeurden door de kraanfirma Devagro nv en de digitale opmetingen werden uitgevoerd door landmeterexpert Geert Barbier. Het onderzoek kreeg de opgravingsvergunning 2011/122 en de werkcode VIC-KE-11¹.

Het vervolg van deze studie is opgebouwd uit twee delen. In de eerste plaats komt de desktopstudie aan bod, waarvan het hoofddoel het opsporen van menselijke activiteit is die mogelijk sporen heeft gelaten in de ondergrond. Het betreft een beknopt literatuuronderzoek waarvoor slechts vier dagen waren voorzien. Voor de studie wordt het projectgebied eerst in zijn bredere omgeving geplaatst. Dit gebeurt door het consulteren van de topografische kaart en de bodemkaart. Tevens komt in dit deel de lokale geschiedenis van Vichte aan bod op basis van bestaande literatuur. Als laatste wordt er toegespitst op het historisch-cartografische aspect, waarbij het traject wordt geconfronteerd met de *Flandria Illustrata* van Sanderus (1641-1645), de kabinetskaarten van Ferraris (1777), de *Atlas der Buurtwegen* (1841) en de *Atlas Vandermaelen* (1846-1854). Het tweede deel behelst het proefputtenonderzoek waarin zowel methodiek als resultaten aan bod komen. Een welonderbouwd advies wat betreft het vervolgonderzoek en bibliografie vormen het sluitstuk van dit rapport.

¹ Wij willen alle partners, vooral Gemeente Anzegem en Arcadis, bedanken voor de vlotte samenwerking tijdens het project.

1.2 Situering

Vichte is gelegen in West-Vlaanderen en maakt sinds 1977 deel uit van de fusiegemeente Anzegem. Het perceel waarop de werken zullen worden uitgevoerd is perceel 261a (Afd. 6, sectie B).

Fig.1. Weergave van het projectgebied op de topografische kaart (www.agiv.be)

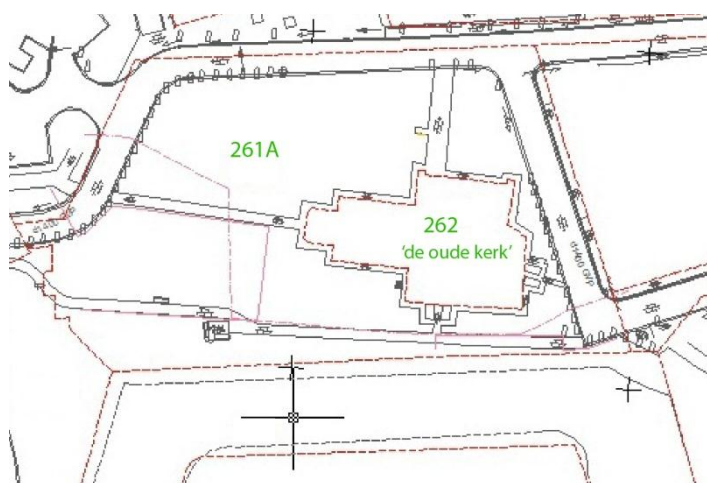

Fig.2. Situering van de kadastrale gegevens waarbinnen het projectgebied valt. De geplande riolering komt ten zuiden van de kerk op perceel 261A. (Met dank aan Gemeente Anzegem voor het leveren van het kaartmateriaal)

1.3 Bodemkundige situering

Aangezien het projectgebied binnen de grenzen van Vichte gelegen is wordt het op de bodemkaart beschreven als bebouwd². De omliggende gronden staan echter gekarteerd als matig natte tot natte zandleembodem zonder profiel (de gele en oranje zones op Fig. 3). Tijdens het stratigrafisch onderzoek kon vastgesteld worden dat de bodem bestaat uit zand op een kleisubstraat.

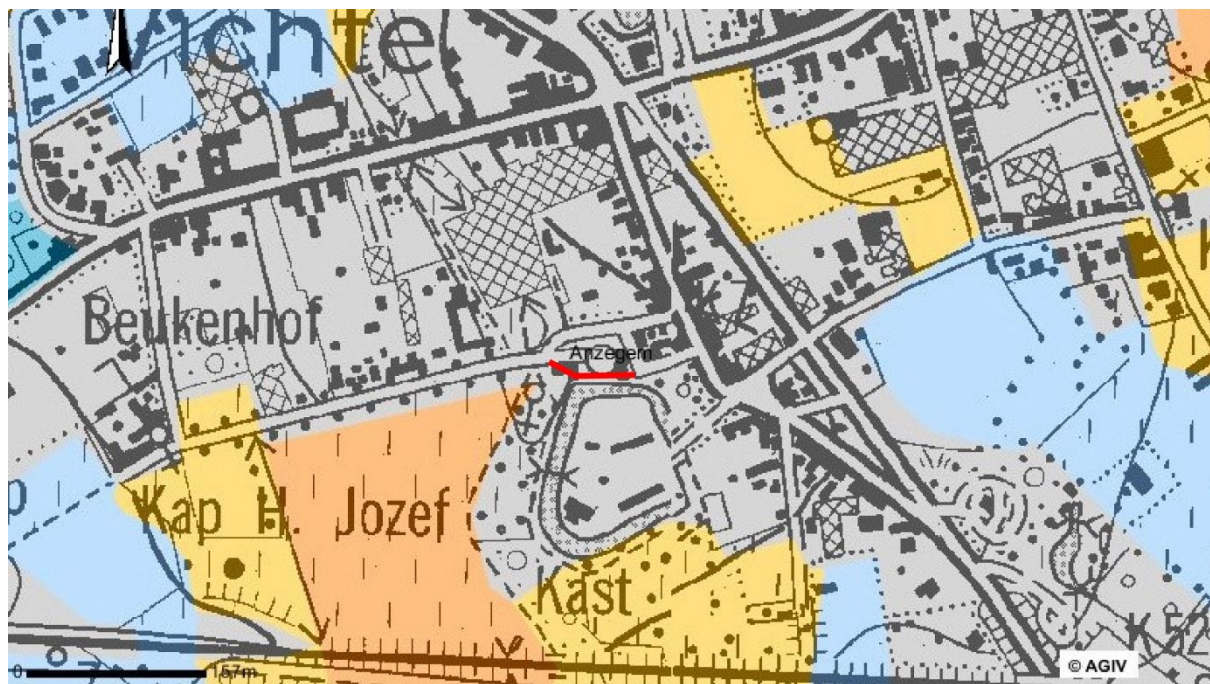

Fig.3. Weergave van de projectzone op de bodemkaart van België (www.agiv.be)

² www.agiv.be

2. Geschiedenis van Vichte

2.1 Historische situering

Daar waar Vichte vandaag een deelgemeente vormt van Anzegem in West-Vlaanderen, bevond het zich in de Middeleeuwen op het snijpunt van twee kasselrijen – die van Oudenaarde en Kortrijk. De Vichte-beek vormde de grens tussen beide rechtsgebieden.³ Volgens een beschrijving uit 1474 bestond de heerlijkheid Vichte uit een foncier⁴ van 120 bunders en 56 achterlenen verspreid over Vichte, Anzegem, Ingooigem, Kaster, Otegem, Tiegem en Waregem.⁵ Hiermee besloeg de heerlijkheid met haar achterlenen bijna de ganse oppervlakte van de parochie Vichte.⁶

2.2 Historische schets

2.2.1 Inleiding

De vroegst aangetroffen vermelding van Vichte⁷ in de bronnen dateert uit 1119, met het toponiem “*Vehta*” in het cartularium van de abdij van Sint-Diederik bij Reims.⁸ De kerk die kort voordien op het grondgebied was gebouwd door de ridder Gozwin van Petegem werd toen verheven tot parochiekerk. Vanaf dat moment werd er naar de nederzetting verwezen met de benaming “Vichte”, terwijl dat voorheen gebeurde met omschrijvingen als “*nova ecclesia*” of “nieuwkerke”.⁹

Dat deze vermelding terug te vinden is in een cartularium van de abdij van Sint-Diederik bij Reims heeft alles te maken met de schenking van een allodiaal eigendom door de graaf van Vlaanderen en zijn zus in het jaar 1090. De abdij ontving toen van graaf Robrecht II en koningin Adela bosgronden, die in de buurt lagen van het domein Harelbeke – meerbepaald op de westelijke oever van de Vichtebeek.¹⁰ Kort nadien vestigden de monniken er een nederzetting en bouwden ze er twee huizen, een kapel en een molen.¹¹ Afgaand op de bronnen was de nederzetting echter geen lang leven beschoren. In 1096 resteerde er een puinhoop door het toedoen van de houtvesters van

³ De Gunsch A., De Leeuw S. en Callens T., Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen. Gemeente Anzegem. deelgemeenten Anzegem, Ingooigem, Gijzelbrechtegem, Kaster, Tiegem en Vichte, Brussel, 2006, 191.

⁴ Dit was het deel van de heerlijkheid dat in volle bezit van de heer was gebleven en waarop hij meestal ook woonde. Despriet P., De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte. Adel en status in Westelijk Vlaanderen, Kortrijk, 2004, 21.

⁵ Hasquin H. (ed.), Gemeenten van België. Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek. Deel 1. Vlaanderen, band 2, Brussel, 1980, 1136.

⁶ Despriet P., De Zuidwestvlaamse parochiekerken, deel 2, Kortrijk, 1983, 399.

⁷ De vermelding van de Vichtebeek in 965 als “*Fluviolum Fifta*” is hier buiten beschouwing gelaten. Gyssels M., Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland, deel 2, Brussel, 1960, 1008.

⁸ Warlop E. & Blockeel L., “*Nova terra que dicitur Vehta*” De abdij van Sint-Diederik bij Reims en de oudste geschiedenis van Vichte (einde 11de-einde 13de eeuw), De Leiegouw, 1967, 1, 51.

⁹ Warlop & Blockeel, “*Nova terra que dicitur Vehta*”, 31.

¹⁰ Warlop & Blockeel, “*Nova terra que dicitur Vehta*”, 11.

¹¹ Warlop & Blockeel, “*Nova terra que dicitur Vehta*”, 30.

Harelbeke.¹² Vervolgens had graaf II de schenking van de gronden nietig verklaard, maar kwam daar later op terug.¹³ Desondanks lijkt er van een heropbouw door de monniken geen sprake meer te zijn geweest.

De vermelding in het Cartularium had ook zijn gevolgen voor de naam van de bouwheer. Gozwin van Petegem – die voordien Gozwin de Nova Ecclesia¹⁴ werd genoemd – leefde vanaf toen verder als Gozwin van Vichte. Hiermee was hij de eerste heer van Vichte en stamvader van dit adellijke geslacht¹⁵ dat tot 1594 over de heerlijkheid zou blijven heersen. In dat jaar werden heerlijkheid en kasteel door Filips van der Vichte verkocht aan de Antwerpse koopman Maarten De La Faille, die op zijn beurt in 1611 verplicht werd het goed te laten terugkopen door de familie Vanden Bossche.¹⁶ In 1680 – met het overlijden van de laatste telg uit het geslacht Vanden Bossche¹⁷ – verdween de heerlijkheid definitief uit handen van de heren van Vichte.¹⁸

De kerk parochiekerk was niet het enige bouwwerk dat op het palmares van stamvader Gozwin prijkt. Vermoedelijk werd ook het kasteel van de heren van Vichte – ontstaan omstreeks 1100 – door hem gebouwd.¹⁹ Tot op vandaag is het architecturaal complex van kerk, kasteel en bijgebouwen als kern van de heerlijkheid bewaard. Van het oorspronkelijk uitzicht van de gebouwen resteert er echter weinig – doorheen de tijd werd heel wat aangepast. Hieronder worden een aantal van de gebouwen kort besproken.

2.2.2 Het kasteel van Vichte

In 1973 werd het *Oud Kasteel van Vichte met neerhof* beschermd als monument en landschap bij Koninklijk Besluit.²⁰ Het uitzicht van dit castraal complex toen en vandaag – met al haar bijgebouwen en tuinen – is voornamelijk het resultaat van verschillende bouwcampagnes die plaatsvonden in de zestiende en zeventiende eeuw.²¹ Toen waren kasteel en heerlijkheid het onderwerp van een reeks processen, waarbij de toenmalige eigenaar Maarten De La Faille (1594-1611) alles uit de kast haalde om het totaal vervallen kasteel te herstellen.²² Hij liet de houten en lemen bouwdelen verstenen,

¹² Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 13.

¹³ Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 30.

¹⁴ Onder die benaming verschijnt hij in de oorkonden van 1114 tot 1144. Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 21.

¹⁵ Warlop E., *De Vlaamse adel voor 1300, deel 2 bijlagen*, Handzame, 1968, 570.

¹⁶ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 191.

¹⁷ De familie Vanden Bossche treedt binnen in het verhaal van Vichte door het huwelijk van Raphaël van den Bossche en Francisca van der Vichte – de oudste dochter van Filips van der Vichte. Na hun huwelijk werd de naam overgenomen en de eis tot teruggave van het kasteel en heerlijkheid geuit. Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 39.

¹⁸ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 227.

¹⁹ Blockeel L., Het oud kasteel van Vichte, *De Leiegouw*, 1978, 3-4, 459.

²⁰ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 226.

²¹ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 191.

²² Aldus Blockeel betrouwde De La Faille op zijn relaties om het proces te winnen. Blockeel, “Het oud kasteel van Vichte”, 461.

bouwde twee traveeën bij aan de zuidzijde en liet het achterste gedeelte onderkelderen.²³ Een dertigtal jaar later werd het kasteel onder Jan V Van Der Vichte²⁴ aan de noordzijde uitgebreid met een nieuwe vleugel waaraan een trapgevel werd voorzien.²⁵ Daarmee zijn de meest structurele aanpassingen van het kasteel zelf die geleid hebben tot diens huidige uitzicht – afgezien van de uitbreiding met een extra travee van de noordgevel in 1780²⁶ – vermeld.

Het oorspronkelijke kasteel

Over het oorspronkelijk uitzicht van het kasteel is weinig of niets geweten. Blockeel stelt dat het ging om een woontoren op een motte omringd door water.²⁷ Despriet lijkt zich hier min of meer bij aan te sluiten, maar is wel een stuk voorzichtiger: “*we gissen dat [het] een eerste mottoren met een zaal [was]*”.²⁸ Ook in de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed wordt behoedzaam omgesprongen met stellingen over het primaire uitzicht: “*Vermoedelijk betrof het een woontoren met dubbele omwalling die ook het neerhof omsloot*”.²⁹ Wel vermeldt deze inventaris dat er restanten van dit eerste gebouw bewaard zijn in de kelder van het huidige kasteel onder het centrale gedeelte.³⁰ De overige literatuur³¹ beperkt zich tot het beschrijven van het kasteel zoals het vandaag nog bestaat.

Is er hier sprake van een mottekasteel of –burcht? In die tijd was het alvast de gewoonte om mottes te bouwen.³² Een motte kan worden gedefinieerd als een gedeeltelijk of geheel kunstmatig aangeaarde heuvel met daarop een toren, dat van de rest van het omliggend terrein werd gescheiden op een natuurlijke en/of kunstmatige manier.³³ Cruciaal is wel dat er bij het opwerpen van de heuvel niet alleen grond uit de gracht werd gebruikt, maar dat er tevens extra grond van buiten de site werd aangevoerd – dit om de uitgesproken wil van de opdrachtgever uit te drukken om een dominante heuvel te bouwen.³⁴ Verder dient er naast de motteheuvel – het opperhof – ook een voor- of neerhof aanwezig te zijn. Dit al dan niet opgehoogd afgesloten geheel aan de voet van de eigenlijke motteheuvel vormde het toneel voor het dagelijkse en economische leven, terwijl de heuvel zelf een eerder militair en/of residentieel karakter had.³⁵ Qua vorm waren mottes rond tot

²³ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 226.

²⁴ Hij was de oudste zoon van Raphaël van den Bossche en Francisca van der Vichte. Despriet, De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte, 39.

²⁵ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 226.

²⁶ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 226.

²⁷ Blockeel, “Het oud kasteel”, 459.

²⁸ Despriet, De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte, 32.

²⁹ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 226.

³⁰ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 226.

³¹ Waaronder: Cornilly J., Monumentaal West-vlaanderen. Deel 1, Arrondissementen Ieper, Kortrijk, Roeselare, Tielt, Brugge, 2001; Genicot L.F., Het groot kastelenboek van België, deel 1: Burchten en hoevekastelen, Brussel, 1976.

³² De Meulemeester J., Archeologie van de Middeleeuwen, in: Art J. (red.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente. Deel 4: Archeologie, Gent, 1999, 394.

³³ De Meulemeester, “Archeologie van de Middeleeuwen”, 395-396.

³⁴ De Meulemeester, “Archeologie van de Middeleeuwen”, 395.

³⁵ De Meulemeester J., Burchten en stadsontwikkeling: Archeologische beschouwingen bij de kaarten van Jacob van Deventer, De Duinen. Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de Westhoek, 1986, 16, 75.

licht ovaal en varieerden hun afmetingen gemiddeld tussen 20 en 100 meter in de doormeter en in hoogte tussen 3 en 20 meter.³⁶

Wat betreft de opdeling opperhof-voorhof en de aanwezigheid van omgrachting³⁷ is deze definitie van toepassing. Ook de aanwezige ophoging lijkt dit te bevestigen – een lichte welving is nog steeds zichtbaar. Helaas weten we niet of dit ook het geval was bij het oorspronkelijke kasteel en indien wel, hoe hoog de wal was en of er extra grond van buiten het terrein werd aangevoerd. Uit de bronnen blijkt dat het terrein rond het kasteel tussen 1787 en 1789 werd opgehoogd.³⁸ Een beschrijving van het kasteel uit 1685 sprak dan weer over een “*fraai kasteel staende op een mote*”.

Het neer- of voorhof

Naast het kasteelgebouw zelf bevonden er zich nog heel wat andere gebouwen op het kasteeldomein, en dan meerbepaald op het voor- of neerhof dat ten oosten van het eigenlijke kasteel was gelegen. Het gaat ondermeer om een duiventoren en woonhuis in het noorden, en een grote schuur ten zuiden van het erf.³⁹ In het oosten stonden verschillende paardenstallen, een monumentale toegangspoort met poortgebouw en aanpalend een gevangenis.⁴⁰ Ooit stond er ook een ros- of paardenmolen, maar reeds in 1685 bevond die zich in een totaal vervallen toestand en in het begin van de 20ste eeuw werden de laatste resten ervan verwijderd.⁴¹ De verschillende stallen voor allerhande vee en de onderkelderde brouwerij met aanliggende ruimte⁴² werden dan weer afgebroken nadat ze gehavend raakten tijdens een aanval in 1918.⁴³

Verder lagen er ook een aantal tuinen binnen het neerhof. Een pachtcontract uit 1724 vermeldt drie verschillende soorten: “*de boogaerden ende ommeloop, den cleenen hof [...] en tenslotte den grooten hof*”.⁴⁴ Vooral de ligging van de kleine tuin is binnen deze studie van belang aangezien die zich situeert tussen kerk en kasteel (cf. Sanderus, *infra*).⁴⁵ Volgens de kasteelbeschrijving uit 1685 zou deze kleine tuin omringd zijn met water en werd hij gebruikt om “*alle sorten van blommen ende cruiden te planten*”.⁴⁶ Opmerkelijk is dat op de gravure van Sanderus (cf. *infra*) deze tuin buiten het neerhof lag en van daaruit enkel bereikbaar was via een houten brug.

Ook buiten de omgrachting bevonden zich verschillende boomgaarden. Tevens was er een Renaissance-tuin, voorzien van hoekpaviljoenen (cf. Sanderus, zie *infra*). De omschrijving uit 1685 spreekt tevens van een moestuin die zich net buiten de poort bevond en waar groenten voor de

³⁶ De Meulemeester, “Archeologie van de Middeleeuwen”, 396.

³⁷ Een deel van de gracht werd ondertussen gedempt.

³⁸ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 49.

³⁹ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 228.

⁴⁰ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 228.

⁴¹ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 85.

⁴² Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 47.

⁴³ Blockeel, “Het oud kasteel”, 460.

⁴⁴ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 100.

⁴⁵ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 100.

⁴⁶ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 100.

keuken werden geteeld.⁴⁷ Tot het einde van de 19de eeuw zouden al deze tuinen – weliswaar beperkter in omvang – blijven bestaan, maar uiteindelijk werden ze bij aanvang van de 20ste eeuw niet opgenomen in de plannen voor de aanleg van een park rondom het kasteel.⁴⁸

2.2.3 De kerk

We vermeldde reeds dat de eerste aangetroffen vermelding van de plaatsnaam “Vichte” in de bronnen (1119) samenvalt met het verheffen van de bidplaats tot parochiekerk en dat de ridder Gozwin van Petegem als bouwheer wordt beschouwd. De vraag is echter wanneer de kerk *initieel* werd gebouwd. Uit de bronnen kan worden afgeleid dat de kerk er reeds stond in 1114, aangezien op dat moment Gozwin met de toenaam “*De Nova Ecclesia*” toen voor het eerst opdook.⁴⁹ Lang stond het gebouw er waarschijnlijk nog niet, aangezien er expliciet “*nova*” staat vermeld.⁵⁰ Warlop en Blockeel hebben op basis van dit bestaande bronnenmateriaal in combinatie met architectonische kenmerken gesteld dat het bouwjaar van de oude kerk gesitueerd dient te worden in de achttien jaar die liggen tussen de vermelding van de puinhoop van de nederzetting van Sint-Diederiks (1096) enerzijds en de vroegste vermelding van Gozwin de Nova Ecclesia (1114) anderzijds.⁵¹

Wat betreft de concrete ruwe bouwgeschiedenis is er weinig of niets geweten – historici dienen zich te beroepen op stijlgeschiedenis en analyse van de overgebleven bouwelementen.⁵² Volgens De Smidt resteren er van de Romaanse kerk enkel de westelijke sluitmuur (de klokkenmuur) en de twee langsmuren van de beuk.⁵³ In elk van die langsmuren zijn tevens de resten zichtbaar van een Romaans dichtgemetseld portaal.⁵⁴ In de 13de-14de eeuw werden er twee transeptarmen opgetrokken waardoor er een kruiskerk ontstond en werd het koor licht uitgebreid.⁵⁵ Vermoedelijk werd toen ook de transformatie van klokkenmuur tot houten klokkentoren voltrokken.⁵⁶ Jan van Der Vichte en zijn echtgenote betaalden deze werken en lieten zich later begraven in het nieuwe koor.⁵⁷ In de 15de eeuw werd dan het noordkoor gebouwd dat diende als grafkapel,⁵⁸ terwijl een eeuw later een extra koor aan de zuidkant werd opgetrokken.⁵⁹ Kort nadien rezen er echter problemen met de

⁴⁷ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 49.

⁴⁸ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 227.

⁴⁹ Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 31.

⁵⁰ Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 31.

⁵¹ Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 34. Hun argumentatie hiervoor is dat na het wegvallen van de kapel, de bewoners van Vichte terugvielen op de parochiekerk van Ingooigem. Gezien hun afzondering in het woud hadden ze echter een eigen bidplaats nodig, waarvoor ridder Gozwin enige jaren later zorgde. Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 32.

⁵² Dit heeft in het verleden voor verdeelde meningen gezorgd omtrent datering. Voor een gedegen uiteenzetting, zie: Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 32-34.

⁵³ De Smidt F., *De Romaansche kerkelijke bouwkunst in West-Vlaanderen*, Gent, 1940, 228.

⁵⁴ De Smidt, *De Romaansche kerkelijke bouwkunst*, 229.

⁵⁵ Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 36.

⁵⁶ Warlop & Blockeel, “Nova terra que dicitur Vebta”, 33-37.

⁵⁷ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 209.

⁵⁸ Despriet, *De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte*, 67.

⁵⁹ De Gunsch, De Leeuw en Callens, *Bouwen door de eeuwen heen*, 209.

ondergrond waarop het noordkoor was gebouwd; er werden nieuwe funderingen gebouwd onder de oude, een tegenmuur geplaatst en vier extra steunbeuren opgetrokken.⁶⁰ In de 18de eeuw werden uiteindelijk nog portaal en sacristie bijgebouwd⁶¹ en daarnaast enkele verdere herstellingen doorgevoerd.⁶² Twee eeuwen later diende de schade geleden tijdens de Eerste Wereldoorlog te worden hersteld terwijl in de jaren '70 de kerk volledig werd gerestaureerd.⁶³ Vandaag staat de kerk er nog steeds – weliswaar herbestemd als culturele ruimte. Haar liturgische functie als bidplaats werd overgenomen door een nieuwe kerk, die in de jaren 60 werd gebouwd langs de Oudenaardstraat.⁶⁴

Wanneer we terugkeren naar de initiële kerk en de latere aanpassingen wegdenken, kunnen we aannemen dat het oorspronkelijk om een eenbeukige kerk ging opgetrokken in Doornikse steen, met een aangebouwd koor en in het westen afgesloten met een klokmuur.⁶⁵ Het gebouw had zeer bescheiden afmetingen (14 op 8 meter),⁶⁶ wat een indicatie kan vormen voor het aantal bewoners van het toenmalige Vichte vermeerderd met degenen die in de toekomst zouden komen wonen op de gronden die werden gewonnen op het woud.⁶⁷ Op basis van deze afmetingen stellen Warlop en Blockeel dat er in de twaalfde eeuw zeker niet meer dan honderd volwassen mensen in de nederzetting woonden,⁶⁸ wat op zijn beurt een voorzichtig idee kan geven van het aantal woningen die het prille Vichte toen telde.

⁶⁰ Despriet, De Zuidwestvlaamse parochiekerken, 401.

⁶¹ Despriet, De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte, 61.

⁶² De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 209.

⁶³ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 209.

⁶⁴ De Gunsch, De Leeuw en Callens, Bouwen door de eeuwen heen, 220.

⁶⁵ Warlop & Blockeel, "Nova terra que dicitur Vebta", 34.

⁶⁶ Warlop & Blockeel, "Nova terra que dicitur Vebta", 34.

⁶⁷ Warlop & Blockeel, "Nova terra que dicitur Vebta", 37.

⁶⁸ Warlop & Blockeel, "Nova terra que dicitur Vebta", 36.

2.3 Historische cartografie⁶⁹

2.3.1 Flandria Illustrata (1641-1645)

Een eerste prent die we aanhalen, is een gravure verschenen in Flandria Illustrata⁷⁰ in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Dit magnum opus – geschreven door historicus Antonius Sanderus – wordt qua tekst vaak niet erg hoog ingeschat, maar de illustraties kunnen mits de nodige kritische zin een schat aan informatie bieden.⁷¹ Op deze gravure is het centrum van Vichte in vogelvlucht gezien, met vooraan rechts de tuinen en links het kasteel van de heren van Vichte op een lichte helling en omgeven door een gracht. Daarvoor bevindt zich het neerhof met verschillende gebouwen. Uiterst rechts is een omwalde hoeve met halfgesloten bebouwing (op het extract gedeeltelijk) te zien terwijl achteraan in de tekening de parochiekerk zich toont. Tenslotte is er ver achter de kerk nog verspreide bebouwing zichtbaar.

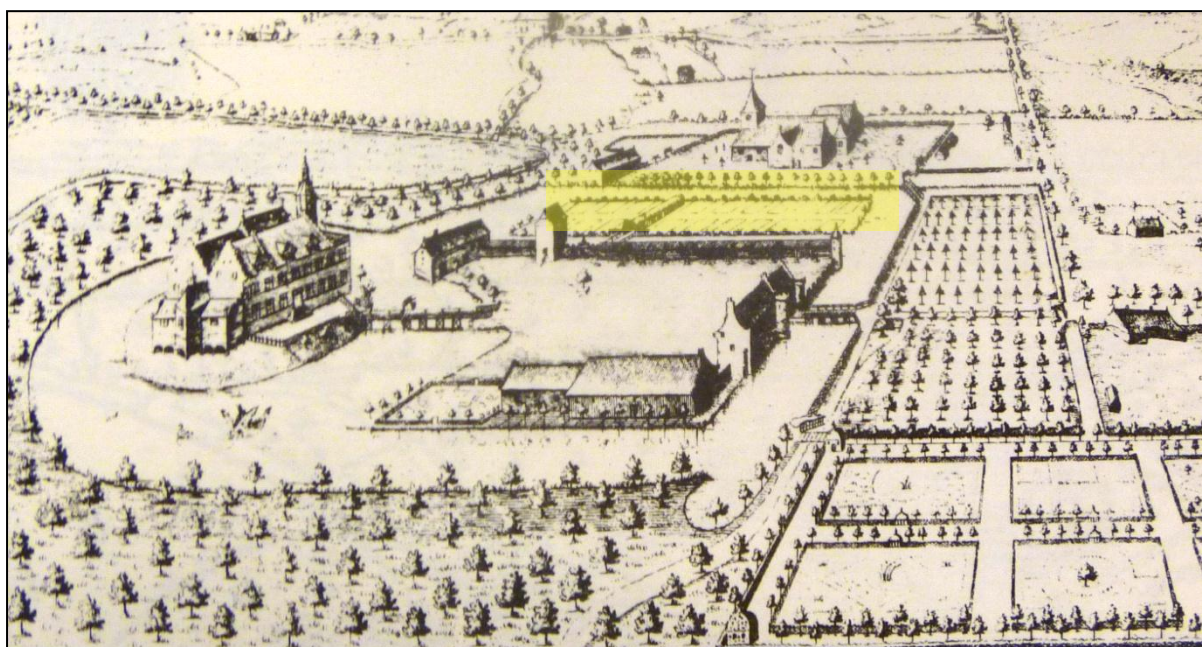

Fig.4. Extract uit de gravure uit Flandria Illustrata van Sanderus. Het onderschrift luidt: “Het hof van Vichte”. (Afbeelding uit: Sanderus A., *Verheerlykt Vlaandre [...] deel 2, boek 2*, Leyden, Rotterdam en 's Gravenhage, 1735, figuur n°2.)

Bekijken we specifiek de plaats waar de riolering min of meer zou komen – op Fig.4 aangeduid met een geel transparant kader – dan bemerken we links daarvan een langwerpige constructie met een

⁶⁹ Binnen het kader van dit onderzoek wordt geen archivalia geraadpleegd, maar beperken we ons tot literatuur. Dit geldt ook voor de kaarten die we aanwenden. Enkel de meer geijkte voorbeelden – zoals vermeld in de inleiding – komen aan bod.

⁷⁰ Sanderus A., *Verheerlykt Vlaandre behelzende eene algemeene en nauwkeurige beschryving van dat Graafschap en van zyne algemeene en byzondere Wetten; alsmede eene Chronologische en Historische opvolging zyner Graaven, tot op Karel den VI tegenwoordig Roomsche Keizer [...]*, deel 2, boek 2, Leyden, Rotterdam en 's Gravenhage, 1735.

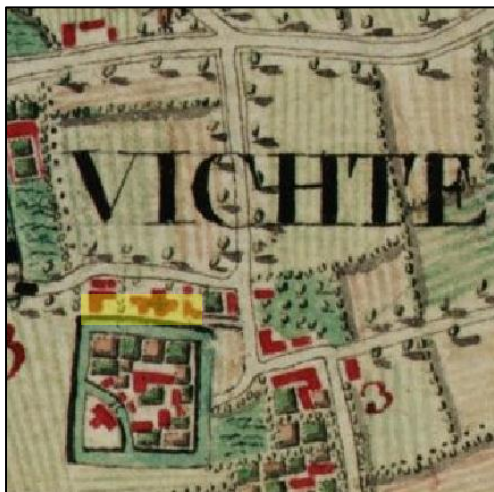
⁷¹ De Vleeschauwer C., De Flandria Illustrata van Antonius Sanderus, *Archief- en bibliotheekwezen in België*, 1978, 1-2, 47-48

zadeldak. Dit gebouw bevond zich buiten het eigenlijke castrale complex en paalt aan het terrein waar de kerk op staat. Aan de constructie lijkt een omheind stuk grond te zijn gekoppeld, dat zich pal tegenover de klokkentoren bevindt.

Verder vallen de driehoekige symbooltjes in een directe diameter rond de kerk op. Zij wijzen op de aanwezigheid van een kerkhof. In de kerk zelf waren alvast heel wat prominenten begraven – zo werden tijdens opgravingen in de O.L.Vrouwbeuk een aantal graven aangesneden.⁷² Ondanks het feit dat de overige geraadpleegde kaarten geen kerkhof afbeelden, bevonden er zich rondom de kerk wel degelijk graven. Zo is geweten dat er in 1860 een boomverkoop werd gehouden op het kerkhof en dat er twee jaar later een haag werd aangeplant.⁷³ In 1905 werd de begraafplaats nog uitgebreid aan de noordzijde, maar toch werd amper vijftientig jaar later een nieuw kerkhof aangelegd elders in Vichte.⁷⁴

2.3.2 Kabinetskaarten van Ferraris (1777)

De kabinetskaarten van van Ferraris⁷⁵ zijn niet stadsspecifiek, maar beslaan de volledige Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik. Vichte bevindt zich helemaal onderaan blad 28 (Waregem).

Figuur 5 toont een extract uit dit blad, waarbij het projectgebied opnieuw met een geel transparant kader is aangeduid.

Het castrale complex wordt op de kabinetskaart met een groot vierkant aangeduid. Een markant verschil met de gravure van Sanderus is echter dat de omgrachting ten zuidwesten van de kerk eveneens vierkant is én dat de kleine tuin hier wel is opgenomen binnen de omgrachting van het neerhof.

Links van de kerk, de plaats waar we bij Sanderus rechthoekige bebouwing aantreffen, tekenen zich twee plattegronden af. Een rij bomen zorgt voor de grens tussen beide terreinen. Ook rechts van de kerk is bebouwing aangegeven.

Fig.5. Extract uit de kabinetskaarten van Ferraris. (De Ferraris J.J.F., De Grote atlas van Ferraris: de eerste atlas van België. 1777: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, Tielt, 2009, Kaartblad Waregem, nr. 28)

⁷² Despriet, De Zuidwestvlaamse parochiekerken, 406

⁷³ Despriet, De Zuidwestvlaamse parochiekerken, 406.

⁷⁴ Despriet, De Zuidwestvlaamse parochiekerken, 406.

⁷⁵ De Ferraris J.J.F., De Grote atlas van Ferraris: de eerste atlas van België. 1777: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, Tielt, 2009, Kaartblad Waregem, nr. 28.

2.3.3 Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)

De Atlas der Buurtwegen – ongetwijfeld een onderkende bron om het cartografisch verleden te bestuderen – verzamelt alle buurtwegen die toen bekend waren. Ondertussen is deze atlas volledig aangepast aan de huidige situatie, maar de oude versie is nog digitaal te raadplegen via Giswest. Ook in figuur 6 is het projectgebied bij benadering met een geel transparant kader aangegeven.

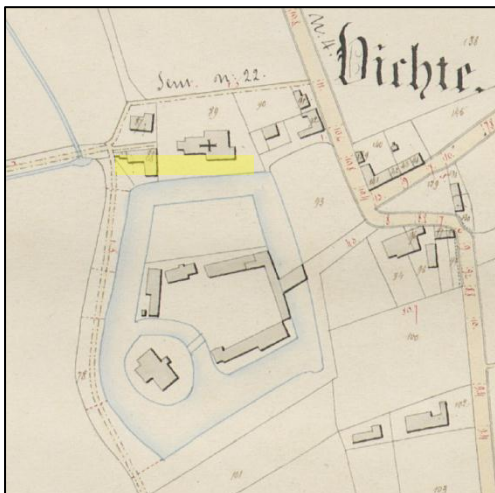

Fig.6. Extract uit de Atlas der Buurtwegen (www.giswest.be)

De situatie die we hier zien afgebeeld ter hoogte van het projectgebied is min of meer dezelfde als die op de Ferrariskaart: er toont zich bebouwing zowel rechts als links van de kerk. Het beeld van de verschillende gebouwen binnen het kasteeldomein is wel een stuk overzichtelijker. Ook zien we dat de omgrachting ten zuidwesten van het kasteel – net zoals bij gravure van Sanderus – afgerond is en daarmee geen zuiver vierkant vormt, maar eerder een trapeziumvorm aanneemt.

2.3.4 Carte topographique de la Belgique (Vandermaelen, 1846-1854)

Fig.7. Extract uit de Carte topographique de la Belgique. Avelghem, blad 7-14. (KBR)

Philippe Vandermaelen gaf tussen 1846 en 1854 de topografische kaart van België uit op schaal 1:20000. Bij de opmaak van deze zwart-witkaart is er bijzondere aandacht geschonken aan de afbeelding van het weggennet en de bewoning terwijl het landgebruik slechts zeer algemeen werd aangegeven.⁷⁶ Het projectgebied is weergegeven in het geel.

Veel verschilt dit beeld niet van dat in Atlas Der Buurtwegen. Opvallend is wel dat de kerk op een vreemde manier wordt weergegeven.

⁷⁶ Antrop M., De Maeyer P, Vandermotten C. e.a., België in kaart: de evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie, Brussel, 2006, 12.

3. Methodologie

Het onderzoek bestond uit het machinaal aanleggen van vier proefputten die zo ingeplant waren opdat er een representatief beeld verkregen kan worden van het gehele traject. Bij het uitzetten van de putten werd ook rekening gehouden met een vlotte toegankelijkheid van de kraan en met de aanwezigheid van begroeiingen zoals bomen en struiken. De graafwerken gebeurden met behulp van een rupskraan van 14 ton met een platte bak van 1,8 meter breed - waar de aangetroffen sporen deze breedte toelieten - en een bak van 0,6 meter breed waar smallere zones dienden verdiept te worden. Het afgraven van de grond gebeurde laagsgewijs onder toezicht van twee archeologen. Het onderzoek werd uitgevoerd geheel conform de bijzondere voorschriften.

De putten werden aangelegd tot op het niveau van de geplande ingrepen, ongeveer 3 meter onder het maaiveld, of tot op de moederbodem indien deze eerder bereikt werd. De putten werden haaks op het tracé aangelegd met een minimumlengte van 3 meter. Omwille van de verwachte diepte waarop de putten moesten aangelegd worden, werd geopteerd om de putten ook ongeveer 3 meter breed te maken. Op deze manier konden de diepste zones binnen een proefput trapsgewijs bereikt worden, waardoor de veiligheid tijdens de werken kon gegarandeerd worden.

Binnen elke proefput werden alle profielen volledig opgekuist en volledig en in detail gefotografeerd. Vervolgens werden per put minimum één lengte- en één breedteprofiel manueel ingetekend op schaal 1/20 en werden alle lagen binnen de profielen genummerd en beschreven. Proefput 2 vormt hierop een uitzondering: omdat beide breedteprofielen sterk verstoord waren, werd ervoor geopteerd om twee lengteprofielen in te tekenen. Bij het aantreffen van structuren werden deze eveneens volledig opgekuist en gefotografeerd. Bakstenen structuren en vloerrestanten werden niet uitgebroken, maar *in situ* bewaard binnen het kader van een mogelijk vervolgonderzoek.

Wanneer leidingen in de ondergrond aangetroffen werden, werden deze voorzichtig blootgelegd en werd een banket overgelaten om deze te blijven ondersteunen tijdens het verdiepen van de put. Zowel in put 3 als 4 bleek de locatie van de leidingen niet in overeenstemming met de locatie op de leidingenplannen. In put 4 werd één leiding tijdens het afgraven van de put beschadigd; deze werd onmiddellijk vernieuwd door Eandis.

Bij het aantreffen van grachtstructuren werd het verloop in grondplan opgemeten en werd in de vullingspakketten van de gracht een sequentie van pollenbakken genomen met het oog op een eventuele natuurwetenschappelijke analyse. Om meer zicht te krijgen op de datering van de grachtstructuur werd vrij veel tijd besteed aan het recupereren van aardewerk uit de vulling ervan.

Bij het aansnijden van het vroegere kerkhof werden losse restanten botmateriaal die achtergebleven waren na de ruiming van het kerkhof in het begin van de 20ste eeuw verzameld, zodat deze kunnen herbegraven worden. Wanneer nog skeletten in anatomisch verband werden gevonden werden deze volledig geregistreerd. Het skelet werd hierbij zorgvuldig volledig vrijgelegd, waarna het gefotografeerd en ingemeten werd. Na de registratie werden de skeletresten zorgvuldig gelicht en zodanig verzameld dat een eventueel fysisch-antropologisch onderzoek mogelijk is voorafgaand op de herbegraving van de resten. Dit houdt in dat alle botmateriaal gescheiden werd in groepen zoals armen, benen, ribben, schouderbladen, ruggengraat en schedel, steeds met een onderscheid tussen links en rechts.

Alle proefputten en structuren werden digitaal ingemeten door een landmeterexpert. Wanneer het tijdens het onderzoek noodzakelijk was, werden delen van het grondvlak manueel ingetekend op schaal 1/20 of 1/50 via een lokaal meetsysteem. Dit meetsysteem werd ook ingemeten door de landmeter, opdat de manuele tekeningen in het uiteindelijke grondplan konden geïncorporeerd worden. Alle sporen, structuren en profielen kregen een absolute TAW-hoogte.

4. Resultaten

4.1 Proefput 1

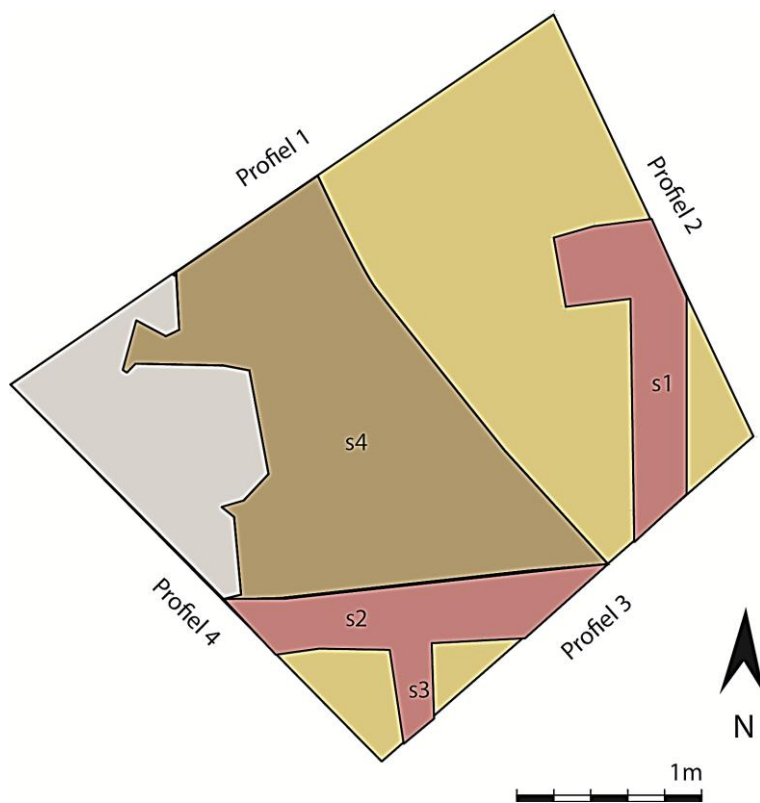

Fig.8. Grondplan van proefput 1

Fig.9. Overzicht op proefput 1

In proefput 1 kwamen aan de oost- en westzijde op ongeveer 40 cm onder het maaiveld (ca. 18,72 meter TAW) enkele vrij recente muren aan het licht. Het gaat om twee muren, s1 en s2 (Fig.10 en 11), die opgebouwd zijn uit rode bakstenen met een harde kalkmortel op een puinfundering. De fundering bestaat uit puin van muren met een oudere (zachtere) kalkmortel. Omwille van de slechte bewaringstoestand van de muur konden geen baksteenformaten achterhaald worden. Van muur s1 en s2 waren ongeveer vijf baksteenlagen bewaard en de puinfundering liep tot ongeveer 17,89 meter TAW door. Door de gelijkende opbouw en hun ligging kan gesteld worden dat s1 en s2 behoren tot dezelfde structuur. Aan de noordzijde van s1 maakte de puinfundering opnieuw een hoek in westelijke richting. Het opgaand muurwerk was hierbij niet bewaard. Ook aan het meest westelijke uiteinde van s2 was het opgaand muurwerk uitgebroken en bleef enkel een deel van de puinfundering bewaard. Aan de zuidzijde van s2 was nog de aanzet te zien van een muur (s3) met een kleinere dikte dan de andere twee muren. De vraag of s3 in verband is gebouwd met s2 of dat deze uit een latere fase afkomstig is kon tijdens het vooronderzoek niet beantwoord worden. Deze muurrestanten kunnen wellicht in verband gebracht worden met de gebouwen die op deze plek stonden en gedurende de jaren '70 van de 20ste eeuw gesloopt werden.

Fig.10 en 11. Muurrestanten s1 (links) en s2 en s3 (rechts)

In de westelijke hoek van proefput 1 werd een grote verstoring aangetroffen (Fig.12). Het gaat om enorme betonbrokken. Deze verstoring is verantwoordelijk voor de westelijke uitbraak van s2. De onderkant van de verstoring ligt op ongeveer 17,80 meter TAW. Waar deze brokstukken vandaan komen, is onduidelijk. Waarschijnlijk zijn ze gebruikt om een put te dempen na de sloopwerken van de bebouwing op deze site.

Fig.12. De recente verstoring aan de noordwestzijde van proefput 1

Bij het verdiepen van de put werd vanaf ca. 17,36 meter TAW een scherpe noordwest-zuidoost lopende aflijning duidelijk zichtbaar. In profiel 1, aan de noordwestzijde van de put, werd duidelijk dat het om de noordoostelijke rand van een gracht ging met een heel rechte insteek (Fig. 13 en 14). De gracht bleek al te beginnen rond 17,81 meter TAW en kon onderzocht worden tot ca. 16,29 meter

TAW. De onderkant van de gracht werd niet bereikt, aangezien de diepte van de geplande werkzaamheden eerder bereikt werd. De onderste vullingspakketten van de gracht bestonden uit heterogeen grijze zandige klei met lenzen blauwe klei met roestvlekjes en houtskoolbrokjes, met daaronder (vanaf ca. 16,73 meter TAW) een vrij homogeen pakket van blauwe gereduceerde sterk zandige klei.

Fig.13. Profiel 1 in proefput 1

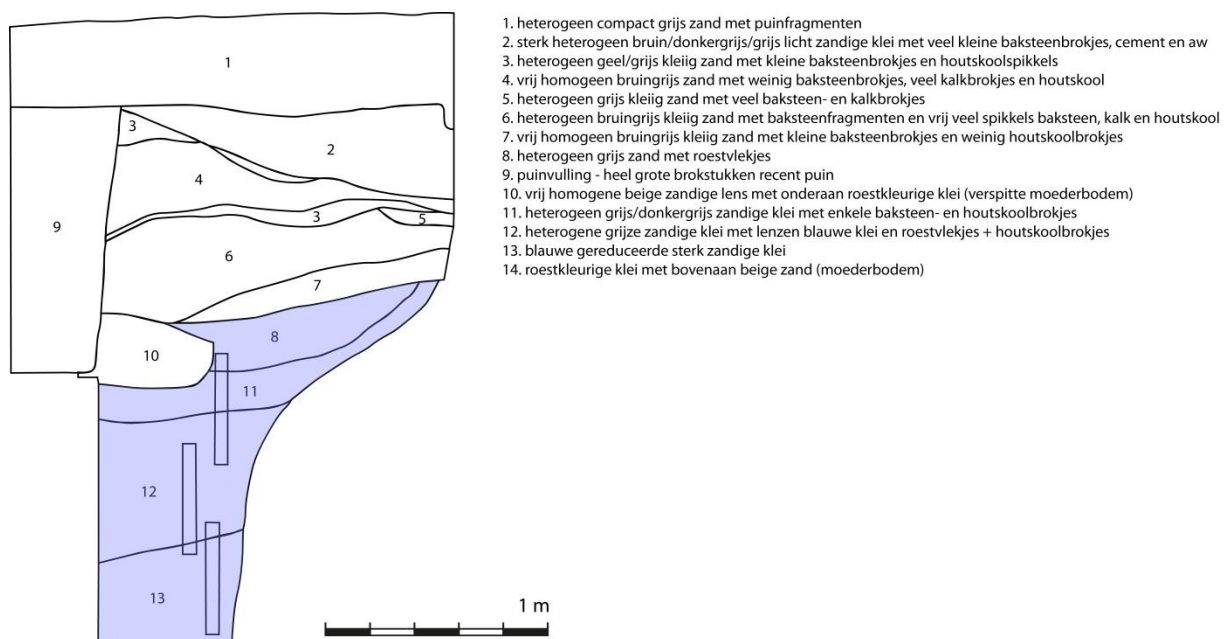

Fig.14. Profiel 1 van proefput 1 met de aanzet van de gracht (in blauw weergegeven)

De moederbodem bestaat uit een pakket beige kleurig zand bovenop roestkleurige klei en werd bereikt vanaf ca. 17,91 meter TAW, of ongeveer 1,20 meter onder het maaiveld.

4.2 Proefput 2

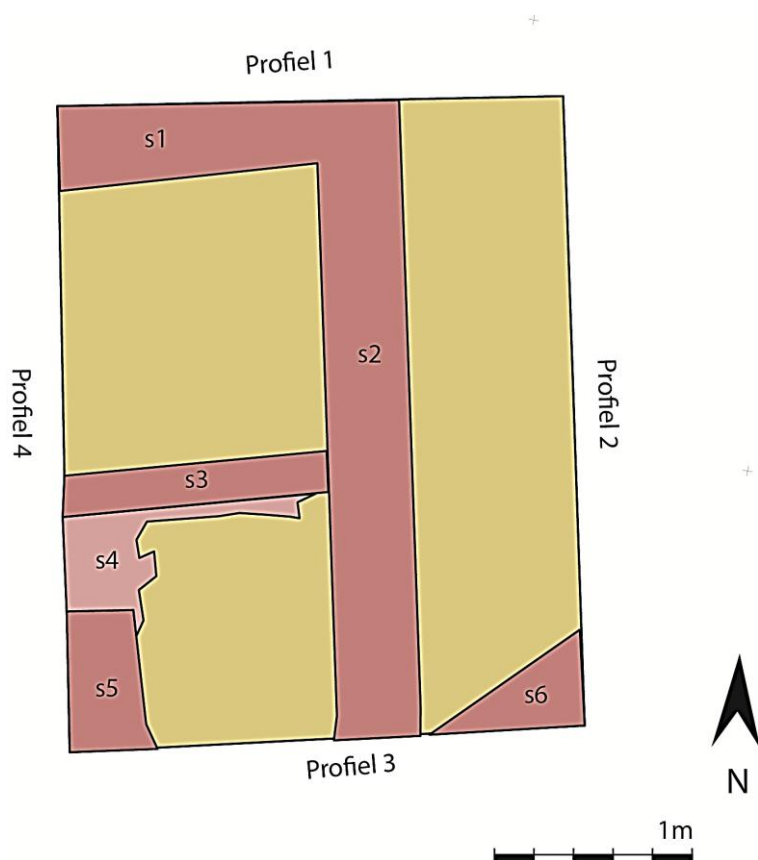

Fig.15. Grondplan van proefput 2

Fig.16. Overzicht op proefput 2

In proefput 2 kwamen opnieuw enkele muren tevoorschijn die wellicht kunnen gelinkt worden aan de bebouwing op de site die recentelijk werd gesloopt (Fig.17). Twee muren, s1 en s2, kwamen op ongeveer 18,85 meter TAW tevoorschijn, of ongeveer 0,6 meter onder het maaiveld. S1 bestond uit

donkerrode bakstenen met recente kalkmortel en was aan de zuidzijde bezet met een laag cement. De onderkant van s1 werd op ca. 17,85 meter TAW teruggevonden zonder een duidelijke aanwijzing voor een vloerniveau, terwijl de bezetting eerder zou kunnen duiden op een binnenruimte. Muur s2 was opgebouwd in rode en oranje bakstenen met een harde witte kalkmortel en rustte op een brede puinfundering. De muur had een dikte van twee baksteenlengtes en er waren ongeveer vijf baksteenlagen bewaard. De bakstenen hadden een afmeting van 21x10x5,5 cm. De onderkant van de puinfundering bevond zich op ca. 18,15 meter TAW. Beide muren komen samen tegen de noordelijke rand van de put, maar door het feit dat s1 zich in profiel 1 bevindt kon niet vastgesteld worden of beide muren in verband waren opgebouwd. Het verschil in opbouw van beide muren insinueert een verschillende fasering.

Fig.17. Zicht op s1 (achteraan) en s2 (rechts)

In de zuidoosthoek van de put werd een recente structuur (s6) aangesneden die een zuidwest-noordoost oriëntatie kent (Fig.18). De structuur bestaat uit een muur van ongeveer 0,5 meter hoog in snelbouwbaksteen met boven en onder de muur een laag beton. De laag beton die de muur afdekt was bedekt met teermatten en werd reeds op ca. 19,09 meter TAW of 0,4 meter onder het maaiveld aangetroffen.

Fig.18. De recente verstering s6

In de zuidwesthoek van de put werd een muurrestant (s5) herkend op ca. 18,95 meter TAW (Fig.19). Het betreft een muur in rode baksteen met zachte beige kalkmortel, waarvan slechts twee lagen bewaard waren. De noordzijde van de muur was volledig weggebroken.

Fig. 19. Zicht op s5

Centraal werd ten oosten van s2 op een dieper niveau een oost-west verlopende muur aangetroffen (s3), die was opgebouwd uit rode bakstenen met zachte beige kalkmortel (Fig.20). De muur had een breedte van slechts één baksteenlengte en was aan zuidzijde bezet. Aan het oostelijke uiteinde was s3 uitgebroken voor de aanleg van s2. Dit geeft een relatieve datering aan de muur ten opzichte van s2. De opbouw en de gebruikte kalkmortel duiden ook op een oudere datering van s3 ten opzichte van s2. Ten zuiden van s3 werd op ca. 18,14 meter TAW een vloerrestant gevonden (s4). Het bestond uit een laag kalkmortel die reeds grotendeels verdwenen was. Wellicht gaat het hier om de fundering waarop de eigenlijke vloer oorspronkelijk was ingebed. Boven s4 kwam een vrij dik puinpakket voor,

terwijl onder de vloer een grijsblauw zandig pakket werd aangetroffen. De vloer was dus rechtstreeks op de moederbodem aangelegd. S3 en s4 maakten dus deel uit van een kelderruimte die zich ten zuiden van s3 bevond. S3 werd uitgebroken voor de aanleg van s2, maar ten oosten van s2 werd geen vervolg van s3 aangetroffen. Hieruit kan afgeleid worden dat de oostelijke grens van de kelderruimte wellicht op dezelfde plek lag als waar s2 zich bevindt en dat s2 dus een mogelijke herzetting is van die muur.

Fig.20. Zicht op de binnenzijde van de kelderruimte tussen s3 en s4

Bovenaan in profiel 2, aan de oostzijde van proefput 2, werden nog twee restanten van een oudere riolering gevonden. Verder werden de profielen gekenmerkt door een horizontale gelaagdheid die waarschijnlijk kunnen gelinkt worden aan de nivellering van het terrein na de afbraakwerken. De moederbodem werd ook vrij snel bereikt, namelijk op ca. 18,42 TAW of ongeveer 1,1 meter onder het maaiveld.

Fig.21. De profielopbouw in profiel 2 (proefput 2)

4.3 Proefput 3

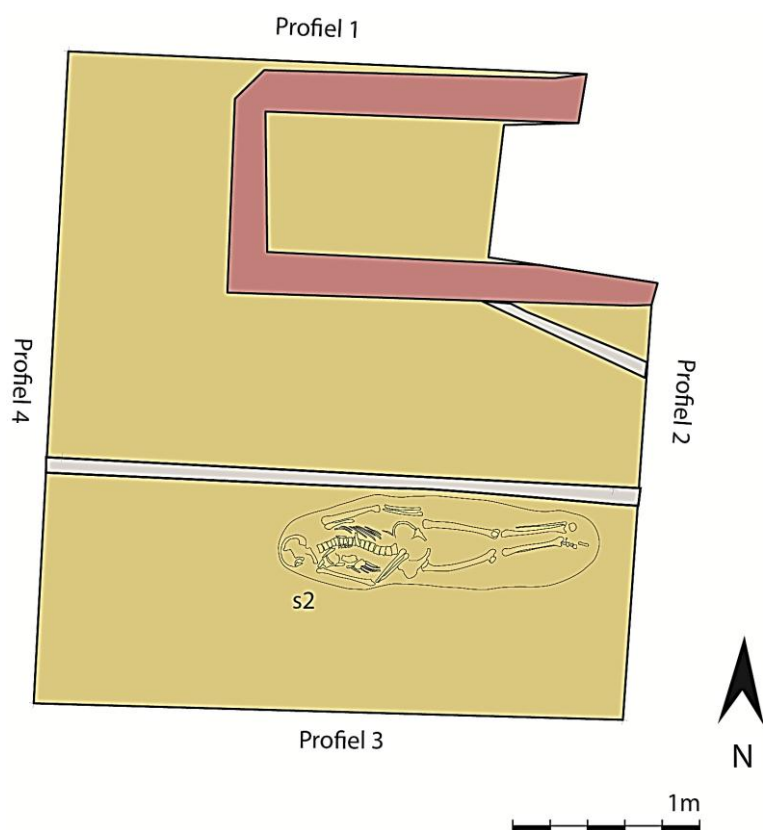

Fig.22. Grondplan van proefput 3

Fig.23. Overzicht op proefput 3

Proefput 3 bevond zich ter hoogte van de westbeuk van de oude kerk. Aan de noordelijke zijde werd op ca. 19,38 meter TAW, of op ongeveer 0,1 meter onder het maaiveld een bakstenen structuur aangetroffen. Het gaat om een smalle rechthoekige structuur met een binnenwerkse breedte van ca. 0,75 meter en een onderzochte lengte van ca. 2,20 meter die zich oost-west situeert. Hij is opgebouwd uit paarse en oranje-rode bakstenen met afmetingen van 20,5x9x5 cm met cementmortel, wat een datering in de 19de eeuw of zelfs 20ste eeuw suggereert. De structuur was aan de binnenzijde bezet met een laag cement met daarop een laagje kalkwitsel. Bovenaan was duidelijk een trapvormige uitsparing van een halve baksteenlengte rondom vrijgehouden, die eveneens bezet was. Dit wijst op de aanwezigheid van een deksteen. De structuur was over ongeveer 1,5 meter bewaard, wat de volledige hoogte van de structuur behelst. De afmetingen en de ligging van de structuur doen vermoeden dat het hier om een vrij recente grafkelder gaat.

Fig.24.De vermoedelijke recente grafkelder s1

Er werden in de put twee leidingen teruggevonden. Centraal liep op ca. 18,63 meter TAW een elektriciteitskabel van west naar oost en in de noordoosthoek liep een rubberen waterleiding op ca. 18,97 meter TAW die afdraaide naar het noorden en door de bovenste lagen van s1 sneed.

In de zuidelijke helft van de proefput werd een nog intact graf (s2) aangetroffen (Fig 25 en 26). Het skelet bevond zich in een oost-west georiënteerde licht antropomorfe kuil. Dit wil zeggen dat de kuil de vorm van het lichaam min of meer volgt. Het skelet lag in gestrekte houding met de voeten in het oosten en het hoofd naar het zuiden gericht. De rechterhand lag op het bekken, terwijl de linkerarm gestrekt langs het lichaam lag. Van oost naar west lagen de voeten op 18,69 meter TAW, het bekken op 18,61 meter TAW, de halswervels op 18,63 meter TAW en de schedel op 18,68 meter TAW. Het feit dat er zich nog een intact graf bevond op het kerkhof van de oude kerk impliceert dat het kerkhof destijds niet volledig of niet echt grondig geruimd is. Dit weerspiegelt zich ook in de profielen van de put. Uit het stratigrafisch onderzoek blijkt duidelijk dat de ruiming van het kerkhof zich wellicht beperkte tot de bovenste 70-80 cm; hierin bevonden zich nog verspreide botfragmenten. Tussen ca. 18,73 en 18,40 meter TAW zou zich dan nog een pakket bevinden dat niet geruimd is en waarin zich dus in alle waarschijnlijkheid nog meer intacte graven bevinden.

Fig.25. Overzichtsfoto van het intacte graf in proefput 3

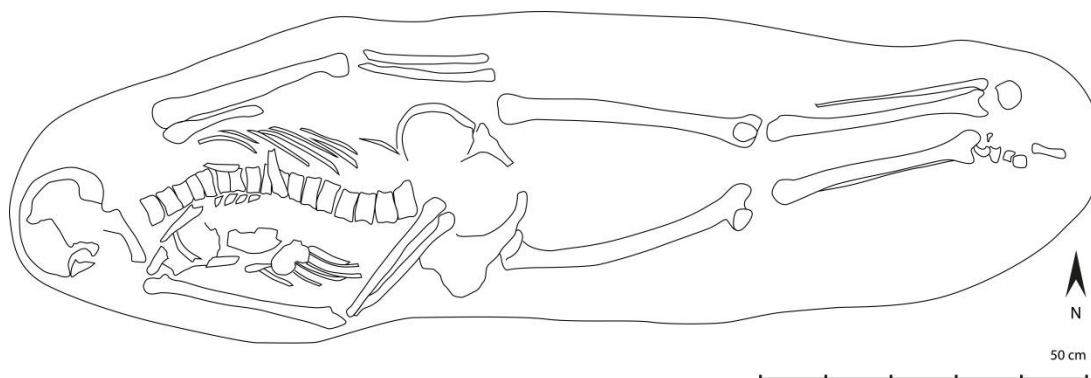

Fig.26. Detailtekening van het graf s2

Onder dit pakket, ongeveer 1 meter onder het maaiveld, werd de moederbodem aangetroffen. Die bestond hier uit een pakket uitgeloozd wit zand met eronder roestkleurige klei, waarop een neerslaghorizont zichtbaar was van de uitloging.

Fig.27. De profielopbouw in profiel 2 (proefput 3)

4.4 Proefput 4

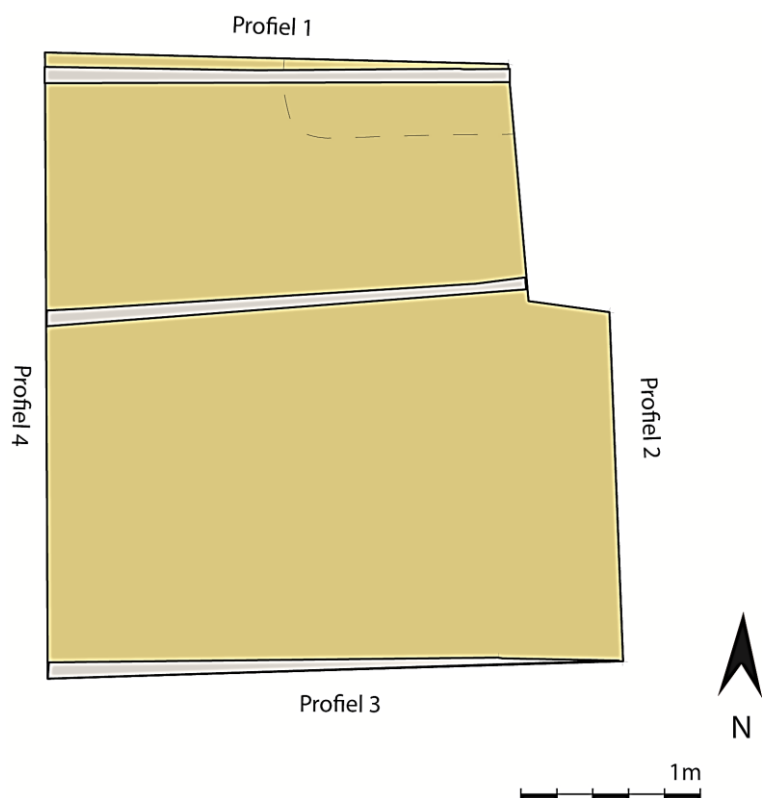

Fig.28. Grondplan van proefput 4

Fig.29. Overzicht op proefput 4

In proefput 4 werden drie leidingen aangetroffen. Langs de noordelijke rand van de put lag op 18,94 meter TAW, ca. 0,67 meter onder het maaiveld, een kabel van de openbare verlichting, centraal lag op 19,06 meter TAW, ca. 0,55 meter onder het maaiveld, een telefoonleiding en tegen de zuidelijke rand van de put lag op 18,88 meter TAW, ca. 0,73 meter onder het maaiveld, een elektriciteitsleiding.⁷⁷

In de meest noordoostelijke hoek van proefput 4 werden nog enkele botresten aangetroffen, waarvan er enkele nog in anatomisch verband lagen, namelijk de aansluiting van het bekken met het rechterdijbeen. Vermoedelijk gaat het hier eveneens om een ongeruimd graf (Fig.30), maar binnen de optiek dat deze uiterste hoek wellicht niet verstoord zal worden door de werkzaamheden, werd ervoor gekozen om het graf *in situ* te bewaren. Het ongeruimde pakket zou zich hier dan bevinden tussen ca. 19,12 en 18,64 meter TAW. Als het hier om hetzelfde pakket gaat als in proefput 3, ligt het ca. 0,25 meter hoger in proefput 4 en zou het kerkhof hier minder diep geruimd zijn. Dit kan natuurlijk ook gaan om een heel lokaal fenomeen.

Fig.30. De insnijding van het graf in de noordoosthoek van proefput 4

Onder dit pakket, ongeveer 0,93 meter onder het maaiveld, werd opnieuw dezelfde moederbodem aangetroffen van uitgelopen zand op een kleisubstraat.

⁷⁷ Alle leidingen die op plannen zijn weergegeven worden gesitueerd onder het wandelpad dat zich aan de zuidelijke rand van de put bevindt. In werkelijkheid liggen de leidingen dus veel verspreider op het terrein.

Fig.31. De profielopbouw in profiel 2 (proefput 4)

5. Besluit

De confrontatie van het projectgebied met een aantal historische kaarten en secundaire literatuur staat ons toe een beeld te scheppen van het terrein in vroegere tijden. Zo weten we dat vandaag, in tegenstelling tot vroeger, de omgrachting zowel het opper- als het neerhof in één enkel geheel omarmt en dat ook de kleine tuin zich nu binnen de grachtstructuur bevindt, terwijl deze vroeger louter via een houten brug bereikbaar was. Aan deze gracht grenst het projectgebied in het zuiden, terwijl in het noorden het kerkterrein de afsluiting vormt. In het westen loopt het projectgebied dwars over het langwerpige gebouw dat we op verschillende kaarten aantreffen. Opvallend hierbij is dat het grondplan van deze structuur telkens anders werd weergegeven. De huidige topografische kaart toont op deze plaats geen bebouwing meer, aangezien de gebouwen in de jaren 1970 zijn gesloopt.

In de zone van het traject dat ten westen van de kerk gelegen is – met name in proefput 1 en 2 – werden nog verscheidene muurresten aangetroffen, die wellicht met deze bebouwing in verband kunnen worden gebracht. Door de beperkte omvang van de proefputten kon de fasering binnen de verschillende muren maar beperkt onderzocht worden. Er is wel duidelijk een fasering aanwezig, zoals bleek uit proefput 2, waar bv. s3 en s4 een stuk ouder bleken dan muur s2.

Een belangrijke bevinding is de gracht, waarvan de oostelijke rand werd aangesneden in proefput 1. De gracht kende een noordwest-zuidoost verloop en kent een diepe insnijding. De totale diepte kon tijdens het vooronderzoek niet bepaald worden, doordat de diepte van de geplande werken eerder bereikt was. De totale breedte van de gracht kon door de beperkte omvang van het onderzoek ook niet bepaald worden. Hierbij kan de vraag gesteld worden waar deze gracht mee gelinkt kan worden. Gaat het om een gracht die vroeger het kerkdomein omsloot, aansluitend op de gracht van het neerhof? Als dit het geval is, past dit binnen het gegeven van de omgrachte Eigenkerken. Door de beperkte omvang van de proefputten kon echter moeilijk een reconstructie van het verloop van de gracht gemaakt worden.

De zone ter hoogte van de kerk – met name ter hoogte van proefput 3 en 4 – fungeerde nog tot 1930 als begraafplaats. Uit het onderzoek bleek dat het kerkhof in deze zone niet volledig werd geruimd, maar dat de ruiming zich beperkte tot de bovenste 70-80 cm. Of de ruiming intentioneel werd beperkt tot deze diepte of dat ze enkel lokaal minder diep gebeurde kon tijdens het afgraven niet vastgesteld worden. Naast een intact graf werd in proefput 3 nog een bakstenen structuur aangetroffen. Het gaat hier waarschijnlijk om een vrij recente grafkelder, wat erop wijst dat men tijdens de ruiming van het kerkhof de grafkelders niet mee heeft afgebroken. De bijzettingen – die zich zowel in proefput 3 als 4 in een kuil in de moederbodem bevonden – konden momenteel nog niet gedateerd worden. Het voorkomen van een min of meer antropomorfe kuil lijkt erop te wijzen dat de bijzettingen niet recent zijn.

Ten zuiden van de kerk komen enkele leidingen voor die het geplande traject in de lengterichting volgen. De leidingen liggen niet op de plaats waar ze op de leidingplannen aangeduid staan, maar blijken verspreid over het traject voor te komen wat de graafwerken bemoeilijkt. Het verloop van de verschillende leidingen binnen het tracé is ook moeilijk te bepalen.

6. Advies

Tijdens het vervolgonderzoek dient vooral aandacht te worden geschonken aan het verloop van de gracht die in het westelijk deel van het traject werd aangesneden. De zones ten noordwesten en zuidoosten van proefput 1 zijn cruciaal om het verdere verloop van de gracht te kunnen bepalen. Het is ook aangewezen om tijdens de werkzaamheden de aanleg van de collectoren aan de oostzijde van de kerk archeologisch te begeleiden. Op deze manier kan nagegaan worden of er zich ook aan deze kant van de kerk een gracht bevindt, dit binnen de theorie van de omgrachte eigenkerken. Bij het verdere onderzoek van de gracht moet getracht worden om meer dateerbaar vondstmateriaal te recupereren uit de grachtvulling. Ook moet hierbij, via het uitzetten van enkele boringen, gekeken worden of de onderkant van de gracht teruggevonden kan worden.

Aan de westzijde van het traject dient rekening gehouden te worden met de bakstenen structuren die overblijven na de sloop van de bebouwing op de site in de jaren 1970. Na het vrijleggen van de structuren kan via een klein bouwfysisch onderzoek nagegaan worden welke faseringen zich voordoen binnen de muurresten. Er komen namelijk enkele muurresten voor die een stuk ouder te dateren zijn dan de 19de of 20ste eeuw.

Bij het gedeelte van het geplande traject dat zich ter hoogte van de kerk bevindt dient rekening gehouden te worden met het voorkomen van nog intact bewaarde begravingen. Bij het afgraven moet de geruimde bovenlaag weggenomen worden om te zien hoeveel begravingen zich nog onder dit pakket bevinden. Dit pakket vormt de toplaag van het terrein en is maximaal ongeveer 80 cm dik. Er moet van uitgegaan worden dat er zich nog verschillende onverstoorde graven in de ondergrond bevinden. Voor de studie van het aangetroffen botmateriaal wordt best een post voorzien voor natuurwetenschappelijk en fysisch-antropologisch onderzoek. Voor dit onderzoek wordt enkel toegespitst op het opgraven van volledige skeletten. Bij fragmentarisch bewaarde skeletten en los botmateriaal kan de registratie eerder beperkt blijven en dienen deze enkel verzameld te worden om herbegraven te worden.

Bij vervolgonderzoek moet het traject heel voorzichtig worden afgegraven aangezien er zich verschillende leidingen in de ondergrond bevinden, waarvan de precieze ligging en verloop niet gekend zijn. Indien voorzien is om deze leidingen te verwijderen of te verleggen bij de geplande werkzaamheden kunnen deze best afgesloten worden voorafgaand aan het vervolgonderzoek, anders kunnen deze de graafwerken zeer bemoeilijken en vertragen.

7. Bijlage

7.1 Grondplan

8. Bibliografie

Blockeel L., Het oud kasteel van Vichte, De Leiegouw, 1978, 3-4, 459-462.

Cornilly J., Monumentaal West-vlaanderen. Deel 1, Arrondissementen Ieper, Kortrijk, Roeselare, Tielt, Brugge, 2001.

De Ferraris J.J.F., De Grote atlas van Ferraris: de eerste atlas van België. 1777: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, Tielt, 2009.

De Gunsch A., De Leeuw S. en Callens T., Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het bouwkundig erfgoed. Provincie West-Vlaanderen: Gemeente Anzegem, deelgemeenten Anzegem, Ingooigem, Gijzelbrechtegem, Kaster, Tiegem en Vichte, Brussel, 2006.

De Meulemeester J., Archeologie van de Middeleeuwen, in: Art J. (red.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente. Deel 4: Archeologie, Gent, 1999, 349-450.

De Meulemeester J., Burchten en stadsontwikkeling: Archeologische beschouwingen bij de kaarten van Jacob van Deventer, De Duinen. Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de Westhoek, 1986, 16, 73-91.

De Smidt F., De Romaansche kerkelijke bouwkunst in West-Vlaanderen, Gent, 1940.

Despriet P., De dorpsheerlijkheid en het kasteel van Vichte. Adel en status in Westelijk Vlaanderen, Kortrijk, 2004.

Despriet P., De Zuidwestvlaamse parochiekerken, deel 2. Kortrijk, 1983.

De Vleeschauwer C., De Flandria Illustrata van Antonius Sanderus, Archief- en bibliotheekwezen in België, 1978, 1-2, 1-114.

Genicot L.F., Het groot kastelenboek van België, deel 1: Burchten en hoevekastelen, Brussel, 1976.

Gysseling M., Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland, deel 2, Brussel, 1960.

Hasquin H. (ed.), Gemeenten van België. Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek. Deel 1. Vlaanderen, band 2, Brussel, 1980, 1136-1137.

Sanderus A., Verheerlykt Vlaandre behelzende eene algemeene en nauwkeurige beschryving van dat Graafschap en van zyne algemeene en byzondere Wetten; alsmede eene Chronologische en Historische opvolging zyner Graaven, tot op Karel den VI tegenwoordig Roomsche Keizer [...], Leyden, Rotterdam en 's Gravenhage, 1735.

Warlop E., De Vlaamse adel voor 1300, deel 2 bijlagen, Handzame, 1968.

Warlop E. & Blockeel L., "Nova terra que dicitur Vebta." De abdij van Sint-Diederik bij Reims en de oudste geschiedenis van Vichte (einde 11de-einde 13de eeuw), De Leiegouw, 1967, 1, 5-58.

VIC-KE-11

Put	Spoor	Beschrijving
1	S1	Muur van rode bakstenen met een harde kalkmortel op een puinfundering.
1	S2	Muur van rode bakstenen met een harde kalkmortel op een puinfundering.
1	S3	Restanten aanzet muur.
1	S4	Gracht
2	S1	Muur van donkerrode bakstenen met recente kalkmortel die aan de zuidzijde was bezet met een laag cement.
2	S2	Muur in rode en oranje bakstenen met een harde witte kalkmortel die rustte op een brede puinfundering.
2	S3	Muur uit rode bakstenen met zachte beige kalkmortel.
2	S4	Vloerrestant
2	S5	Muur in rode baksteen met zachte beige kalkmortel.
2	S6	Recente muur .
3	S1	Structuur uit paarse en oranje bakstenen.
3	S2	Graf

Put	Spoor	Beschrijving	Monsternummer
1	4	Pollenbak	1
1	4	Pollenbak	2
1	4	Pollenbak	3